

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ»

У статті на основі аналізу широкої джерельної бази визначено сутність поняття «виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти».

Виховання потрактовано як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості, на який здійснюють неабиякий вплив такі фактори, як спадковість та середовище, результатом якого є прищеплення вихованцю потрібних певному суспільству якостей.

Акцентовано, що об'єктом виховання зазвичай виступає молоде покоління, зокрема учнівська молодь.

Термін «виховання учнівської молоді» розглянуто як процес формування і розвитку учнівської молоді з урахуванням її вікових особливостей, який спрямовується на підготовку до обраної професії та відбувається в умовах максимально наближених до виробничих.

Констатовано, що виховання учнівської молоді відбувається, зокрема, в закладах професійно-технічної освіти, які до недавнього часу називали «професійно-технічні навчальні заклади». Зазначено, що в закладах професійно-технічної освіти створені максимально наближенні до майбутньої професії умови, щоб особистість могла вільно розвиватися, і набувати тих якостей, котрі потрібні їй при оволодінні обраною професією. Значну роль у цьому відіграє виховання, зокрема професійне. Наведено визначення терміну «професійне виховання», надане вітчизняною вченою В. Радкевич.

Представлено визначення поняття «виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти». Під ним розуміється цілеспрямований процес, під час якого здійснюється вплив педагогічного

колективу на учнівську молодь з метою спонукання її до самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в майбутній професії та суспільстві.

Окреслено перспективи подальшого наукового пошуку, зокрема щодо детального вивчення напрямів виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти різних історичних періодів.

***Ключові слова:** виховання, учнівство, учнівська молодь, професійно-технічні навчальні заклади, професійне виховання, виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти.*

Реформування освіти, яке відбувається на сучасному етапі розвитку України, передбачає внесення корективів в процес виховання особистості. Нині перед закладами професійно-технічної освіти ставляться нові завдання щодо підготовки нової кваліфікованої робочої зміни, а саме: виховання в учнівській молоді тих якостей, які допомогли б стати справжніми фахівцями, відповідати вимогам професійних стандартів, бути гідними громадянами своєї держави. Важливо допомогти учнівській молоді адаптуватися до потреб суспільства, спонукати її до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації.

Виховання, як зазначає М. Франц-Ольчак, являє собою «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлене законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників і визначається своїми базовими панівними ідеями та ідеалами виховання, цивілізаційними ознаками, положеннями, найважливішими складовими, які вбирають суспільно-перетворювальний потенціал поколінь народу і, за якими вибудовуються кардинальні напрями педагогічного впливу на підростаюче покоління» [10, с. 43].

Аналіз широкої джерельної бази дозволяє стверджувати, що визначенню сутності категорії «виховання» присвятили свої дослідження багато вчених (А. Алексюк, Ю. Азаров, І. Бех, К. Галушко, С. Гончаренко,

О. Сухомлинська, І Фельдштейн та ін.). Науковці також розглядали трактування таких понять, як-от: учнівство, учнівська молодь, професійно-технічні навчальні заклади, професійне виховання.

Однак поза їхньою увагою залишився термін «виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти». Визначення його сутності стало метою цієї публікації.

Насамперед, розглянемо визначення категорії «виховання», які представлено в різних джерелах.

Так, в «Энциклопедическом словаре» (1963 р.) виховання в широкому сенсі трактується як вплив на формування і розвиток психіки людини всього навколишнього середовища, подій, що відбуваються, суспільного ладу; у вузькому сенсі – як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість вихованця з метою прищеплення йому якостей, бажаних для вихователя [6, с. 214].

І Фельдштейн в «Энциклопедическом словаре» (1964 р.) наголошує в своєму визначенні на тому, що виховання – це формування людини як самостійної особистості, яка здатна трансформувати себе як активного суб'єкта побудови відносин, які в максимальній мірі реалізують його соціальну сутність [7, с. 43].

В «Большой Советской энциклопедии» (1971 р.) представлено таке визначення виховання: це процес цілеспрямованого систематичного формування особистості з метою підготовки її до активної участі у громадському, виробничому та культурному житті [2, с. 1127].

А. Алексюк в «Українській Радянській енциклопедії» (1978 р.) визначає виховання як «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Глибокий вплив на виховання мають спосіб виробництва, пануючі суспільні відносини, ідеологія і мораль, весь уклад життя людей. В широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у

виробничому, громадському і культурному житті суспільства. Сюди входять як спеціально організований вплив виховних заходів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні виховання – цілеспрямований, навмисний і систематичний вплив вихователя на вихованця з метою формування якостей, бажаних для вихователя» [12, с. 250].

В «Краткой философской энциклопедии» (1994 р.) представлено таке визначення: виховання: це – вплив суспільства на людину, яка розвивається. У вузькому розумінні слова виховання є планомірним впливом батьків і школи на вихованця, тобто на незрілу людину [9, с. 76].

В «Українському педагогічному словнику» (1997 р.) вміщено таке визначення: «Виховання – це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Сюди входить як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні слова виховання є планомірним впливом батьків і школи на вихованця» [3, с. 53].

О. Сухомлинська в «Енциклопедії сучасної України» (2008 р.) виховання трактує як «вплив суспільства на особистість, яка розвивається; спеціально організований і науково інструментований процес створення умов для розвитку особистості» [8, с. 462]. На думку вченої, «виховання у широкому розумінні – соціалізація тобто процес формування інтелекту, фізичних і духовних сил підростаючого покоління; як педагогічна категорія – цілеспрямована діяльність, покликана сформувати систему якостей особистості, поглядів і переконань відповідно до виховних суспільних ідеалів. Виховання часто розглядається як вирішення конкретне виховне завдання (наприклад виховання патріотизму) і реалізується через культуру,

освіту та навчання в процесі діяльності та під впливом спадковості й середовища» [там само].

І Бех в «Енциклопедії позашкільної освіти» (2017 р.) визначає виховання як «найважливіше явище духовного життя суспільства», а також зазначає, що воно «є процесом свідомого долучення молодого покоління до суспільно значущих цінностей і орієнтацій на них у своїй діяльності, спілкуванні та поведінці» [5, с. 33].

Отже, аналіз представлених вище визначень категорії «виховання» дозволяє констатувати, що виховання – це цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості, на який здійснюють неабиякий вплив такі фактори, як спадковість та середовище, результатом якого є прищеплення вихованцю потрібних певному суспільству якостей.

Об'єктом виховання зазвичай виступає молоде покоління, зокрема учнівська молодь.

Розглянемо сутність поняття «учнівська молодь», а також дотичних до нього понять: «учнівство», «учень», «молодь».

Н. Ничкало в «Українській Радянській енциклопедії» (1984 р.) пише, що «учнівство – це в СРСР одна з форм безплатного професійного навчання з метою підготовки кваліфікованих робітничих кадрів безпосередньо на виробництві. На підприємствах передбачене для молоді, яка поступає на роботу після закінчення загальноосвітньої школи, а також для осіб, які міняють професію або здобувають суміжні професії [13, с. 519]. В «Українському педагогічному словнику» (1997 р.) представлено подібне трактування цього поняття: «Учні́вство в Україні – одна з форм безплатного професійного навчання з метою підготовки кваліфікованих робітничих кадрів безпосередньо на виробництві. На підприємствах передбачене для молоді, яка поступає на роботу після закінчення загальноосвітньої школи, а також для осіб, які змінюють професію або здобувають суміжні професії [3, с. 342].

Щодо визначення поняття «учень», то його знаходимо в «Енциклопедії освіти» (2008 р.), де В. Балгаріна зазначає, що «учень це: 1) той, хто вчиться загальноосвітній або спеціалізованій школі, що дає початкову і середню освіту; 2) той, хто навчається певному фаху, ремеслу; 3) послідовник якогонебудь вчення, поглядів» [4, с. 947].

Трактування поняття «молодь» міститься в «Соціологічній Енциклопедії» (2008 р.). У цьому виданні К. Галушко надає таке визначення: «Молодь – це соціально-демографічна суспільна група зі специфічними соціальними і психологічними ознаками. Наявність цих ознак визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їх соціально-економічне, суспільно-політичне становище, духовний світ перебувають у процесі становлення, формування. Молодь зазвичай вважають (у статистиці, в соціології) людей віком 16–30 років» [11, с. 240]. Тобто до молоді відносять і дітей юнацького віку.

Розглянемо сутність терміну «виховання дітей юнацького віку».

К. Жуба в «Енциклопедії освіти» (2008 р.) «виховання дітей в юнацькому віці» трактує як «комплексний двосторонній процес всебічного формування і розвитку особистості з урахуванням вікових особливостей» [4, с. 89]. Науковець пише, що «специфіку юнацького віку визначає завершення фізичного дозрівання людини, її первинної соціалізації, вибір професії, формування світогляду, початок вступу до дорослого життя. Оскільки процеси фізичного, психологічного й соціального дозрівання перебігають нерівномірно, то хронологічні межі юнацького віку є досить умовними: найчастіше виділяють ранню юність (15-18) і пізню юність (18-23)» [там само].

Ураховуючи вищезгадане, в нашому дослідженні «виховання учнівської молоді» розуміємо як процес формування і розвитку учнівської молоді з урахуванням її вікових особливостей, який спрямовується на підготовку до обраної професії та відбувається в умовах максимально наближених до виробничих.

Виховання учнівської молоді відбувається, зокрема, в закладах професійно-технічної освіти, які до недавнього часу називали «професійно-технічні навчальні заклади».

В «Энциклопедическом словаре» (1964 р.) зазначено, що професійно-технічна освіта – це планомірна і організована підготовка для всіх галузей народного господарства культурних і технічно освічених кваліфікованих робітників і трудівників сільського господарства, частина загальної системи професійної освіти в країні. До 1958 р. професійно-технічна освіта здійснювалося в державних стаціонарних закладах (ремісничих, залізничних, будівельних, технічних училищах, училищах механізації сільського господарства, в школах ФЗН та ФЗУ), що належали окремим підприємствам і відомствам У 1963 р. закінчилася реорганізація всіх цих типів професійно-технічних закладів в денні і вечірні міські професійно-технічні училища з терміном навчання від 1 до 3 років та в сільські професійно-технічні училища з терміном навчання 1–2 роки. У цих закладах підготовка робітничих кадрів проводилася, зокрема, безпосередньо на виробництві шляхом індивідуально-бригадного і курсового навчання [7, с. 264].

В «Українському педагогічному словнику» (1997 р.) «професійно-технічні навчальні заклади» визначено як «училища й школи різного типу, які готують кваліфікованих робітників» [3, с. 275]. У цьому словнику зазначено, що «в Російській імперії професійно-технічні навчальні заклади з'явилися на початку XVIII ст. В 1917–1920 роках в Україні діяли профшколи, школи – клуби, навчально-зразкові майстерні, школи учнівства. У 20-ті роки створено школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ); в 40-ві роки – ремісничі училища; залізничні училища; школи фабрично-заводського навчання (ФЗН). У 1954 році відкрито технічні училища. В 1958-1959 – професійно-технічні навчальні заклади всіх типів реорганізовані в міські й сільські професійно-технічні училища (ПТУ). У 1966 році відновлено

технічні училища. У 1969 році створено середні професійно-технічні училища» [там само].

Термін «професійно-технічні навчальні заклади» по трактовано вченими в багатьох лексикографічних виданнях. Так, В. Радкевич в «Енциклопедії освіти» (2008 р.) пояснює, що це «заклади освіти, що забезпечують реалізацію потреб громадян в якісній професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я» [4, с. 237].

Зрозуміло, що в закладах професійно-технічної освіти створені максимально наближенні до майбутньої професії умови, щоб особистість могла вільно розвиватися, і набувати тих якостей, котрі потрібні їй при оволодінні обраною професією. Значну роль у цьому відіграє виховання, зокрема професійне.

«Професійне виховання», як пише В. Радкевич у вищезгаданому виданні, це «цілеспрямований, спеціально організований процес, що сприяє формуванню особистості фахівця, розвитку його професійних якостей, потреби в продуктивній праці, поваги до людей праці, професійної етики, комунікативності, мобільності, здатності працювати «в команді», особистої ерудиції, здорової амбітності, професійної компетентності, культури праці, відповідальності, почуття власної гідності, творчої професійної спрямованості, підприємливості й самодостатності» [4, с. 729].

Мету виховання в професійно-технічних навчальних закладах визначають, наприклад, Є. Шматков та О. Коваленко в навчальному посібнику «Методика професійного навчання» (2002 р.). Учені вважають, що це «формування особистості учня, якому властиві працьовитість, любов до обраної професії, гуманістична орієнтованість і висока громадянськість, спрямованість на професійний успіх і творчу спрямованість, інтелігентність, соціальна активність і комунікабельність, почуття гордості» [14, с. 77].

Слушну думку висловлюють науковці в методичному посібнику «Професійне виховання майбутніх кваліфікованих робітників» (2012 р.), де

зазначено, що «проблема професійного виховання відноситься до числа актуальних й одночасно досить суперечливих проблем. У широкому соціально-професійному контексті суть поняття «виховання» прийнято розглядати як систему цілеспрямованого впливу з боку відповідних соціальних інституцій та організацій на свідомість і поведінку індивідів з метою соціалізації. В усі історичні часи суспільство було зацікавлене у формуванні такої особистості, яка б за своїми соціально-виробничими, господарськими, підприємницькими, морально-етичними й культурно-цивілізаційними орієнтаціями відповідала б його традиціям, уявленням і вимогам. У цьому плані призначення виховання обумовлене об'єктивною необхідністю послідовного засвоєння особистістю майбутнього кваліфікованого робітника правил і норм суспільної поведінки, навичок культурно-етичного життя в суспільстві» [1, с. 12].

Продовжуючи свою думку, вчені констатують, що «виховання в професійно-технічній освіті на сучасному етапі розуміється як знаходження (пізнання) людиною самої себе: вона при допомозі педагогів, психологів і вихователів має бути повернута до власного внутрішнього світу, а не лише до системи запрограмованих навчальними планами професійних дисциплін, тобто до тих індивідуальних цінностей, носієм яких є» [1, с. 12].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу надати таке визначення поняття «виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти» – це цілеспрямований процес, під час якого здійснюється вплив педагогічного колективу на учнівську молодь з метою спонукання її до самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в майбутній професії та суспільстві.

Проведене дослідження не вичерпує всієї глибини порушеної у статті проблематики. Детального вивчення потребують напрями виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти різних історичних періодів.

Література:

1. Алексеева С.В., Вовковінський М.І., Грищенко Г.В., Заєц В.І., Закатнов Д.О., Карп'юк М.Д., Москаленко А.М., Отич О.М., Селецький А.В., Смоляна Н.В., Павлов Ю.О. Професійне виховання майбутніх кваліфікованих робітників методичний посібник / за загал. ред. Закатнова Д.О. К. Вид-во ІПТО НАПН України. 2012. 583 с.
2. Большая советская энциклопедия: у 30т. / гл. ред. А.М. Прохоров, 3-е изд. М.: Сов. энциклопедия. 1971. Т. 5. Вешин – Газли. 640 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Енциклопедія позашкільної освіти / РДГУ, НМЦ інноваційні технології виховного процесу НАПН України, РОШПО, головний рад. Г. П. Пустовіт. Рівне. О. Зень, 20017. 525 с.
6. Энциклопедический словарь: в 2 т. / гл. ред. Б. А. Введенский. М.: Советская энциклопедия, 1963. Т.1. А – Маскаров. 656 с.
7. Энциклопедический словарь / гл. ред. Б. А. Введенский, т. 2, М.: Советская энциклопедия, 1964. Т.2. Маскат – Яя. 736 с.
8. Енциклопедія сучасної України: у 20 т. Т.4. В-Вог. К., 2005. 700 с.
9. Краткая философская энциклопедия. М.: Издательская группа «Прогресс» – «Энциклопедия», 1994. 576 с.
10. Малгожата Франц-Ольчак. Ідеал сучасності. *Педагогічна думка*. 2016. № 2. С. 42-47.
11. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. К.: Акадамвидав, 2008. 456 с. Серія «Енциклопедія ерудита».
12. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / голов. редкол. М. П. Бажан. Вид. 2-ге (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Головна редакція

Української радянської енциклопедії, 1978. Т. 2. Боронування-Гертелі. 542 с.

13. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / голов. редкол.: М. П. Бажан. Вид. 2-ге. (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1984. Т.11. Кн. 1: Стодола-Фітогеографія. 606 с.
14. Шматков Є.В., Коваленко О.Е. Методика професійного навчання: навч. посіб. Х., 2002. 214 с.

Pyslar A. B.

DEFINING THE CONCEPT OF «EDUCATION OF YOUNG PEOPLE AT VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION ESTABLISHMENTS»

In the article the meaning of «education of young people at vocational and technical education establishments» based on the broad data analysis is defined.

Education is considered to be as purposeful and specially organized process of building an individual influenced by factors such as hereditary and environment resulting in providing skills needed by society among young people.

It is stated that the object of education is youth namely pupils and students.

The definition of «education of young people» was considered to be as the formation process and youth development according to its age specificities aimed at preparing for chosen profession and happening under conditions close to working environment.

Education of young people proves to be at technical education establishments which until recently have been called «vocational education institutions». It is said that at technical education establishments conditions close to working environment have been created to help an individual develop freely and acquire skills needed for his or her chosen profession. Education namely professional plays a significant role. The definition «professional education» given by national scientist V. Radkevych is proposed.

The definition of «education of young people at vocational and technical education establishments» is given. This term refers to purposeful process during which the teaching staff influences the young people to motivate them for self – training, self – development, self – improvement and self – realization in future profession and society.

Perspectives for further scientific search are proposed namely as for detailed study of directions of education of young people at vocational and technical education establishments of different historical periods.

Key words: education, pupils and students, young people, vocational education institutions, professional education, education of young people at vocational and technical education establishments.